

7. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Назустріч економічному зростанню та процвітання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://competitiveukraine.org.ua/ua/indexes/global/2013/17.html#top>.
8. Інтегральний індекс регіонального людського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.idss.org.ua/ukr_index.html.
9. Державна служба статистики України. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
10. Департамент освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.odessa.gov.ua/>.
11. Демографічна криза та нерівність в українській шкільній системі : аналіз нової бази даних «Шкільна карта України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.cedos.org.ua/edustat/graph.
12. Рада ректорів вищих навчальних закладів Одеського регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ctors.odessa.ua/ua/uploads/other_doc.
13. Стратегія економічного та соціального розвитку міста Одеси до 2022 року. – Одеса : ТЕС, 2013. – 80 с.

УДК 331.5

Рубежанська В.О., аспірант
кафедри економіки і підприємництва
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «РИНОК ПРАЦІ»

Рубежанська В.О. Наукові підходи до визначення змісту категорії «ринок праці». У статті розглянуті наукові підходи представників різних економічних шкіл до визначення ринку праці. Дано оцінку та проаналізовано погляди сучасних учених на зміст цього поняття. Виділено основні напрями визначення сучасними науковцями ринку праці. Досліджено підходи вчених до визначення понять «ринок трудових ресурсів» та «ринок робочої сили». Сформульовано власний підхід до визначення змісту категорії «ринок праці».

Ключові слова: ринок праці, ринок трудових ресурсів, ринок робочої сили, попит та пропозиція на робочу силу, трудові відносини.

Рубежанская В.О. Научные подходы к определению содержания категории «рынок труда». В статье рассмотрены научные подходы представителей разных экономических школ к определению рынка труда. Дана оценка и проанализированы взгляды современных ученых на содержание этого понятия. Выделены основные направления в определении современными учеными рынка труда. Исследованы подходы ученых к определению понятий «рынок трудовых ресурсов» и «рынок рабочей силы». Сформулирован собственный подход к определению категории «рынок труда».

Ключевые слова: рынок труда, рынок трудовых ресурсов, рынок рабочей силы, спрос и предложение на рабочую силу, трудовые отношения.

Rubezhanskaya V.O. Scientific approaches to the definition of the content of the category «labor market». In the article the scientific approaches of representatives of different economic schools on labor market are reviewed. The views of modern scientists to this concept are assessed and analyzed. Main directions of the definition of modern scholars on the labor market are selected. The approaches of scientists to definition of terms «market of labor resources» and «market of labor force» are researched. The own approach to the definition of the content of this category is formulated.

Keywords: labor market, market of the labor resources, market of the labor force, supply and demand for the labor force, labor relations.

Постановка проблеми. У сучасній ринковій економіці для України велике значення має дослідження особливостей функціонування ринку праці. Призначення ринку праці як важливого елементу регулювання попиту та пропозиції робочої сили полягає у розв'язанні низки соціально-економічних проблем. Саме ринок праці є одним зі шляхів успішного та швидкого підйому всієї національної економічної системи.

Для того щоб визначити специфіку розвитку ринку праці та охарактеризувати процес його функ-

ціонування, необхідно визначити вихідні теоретичні положення. Кожен з елементів ринку праці пов'язаний з іншим, має свої логіку та закономірність функціонування, що пояснюється становленням вітчизняних та зарубіжних економічних систем та економічних теорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню змісту категорії «ринок праці» присвячено праці зарубіжних та вітчизняних учених: В.Я. Боброва, В.С. Васильченко, Ф. Еджуорта,

Є.Г. Жуліна, Г. Т. Завіновської, Г. Збишко, Н.А. Іванова, В.В. Іщина, В.А. Каменецкого, Дж. Кейнса, Г.І. Купалова, А. Лаффера, К. Маркса, А. Маршалла, О.Р. Мельничука, В.П. Патрикеева, В.П. Петюха, А. Пігу, Ж.Б. Сея, А. Сміта, А.В. Топіліна, Е. Фелпса, М. Фрідмена, Ф. Хайєка та ін.

Відаючи належне виконаним дослідженням вищевказаних учених, хотілося б зазначити про відсутність єдиного підходу до трактування категорії «ринку праці». Зазначена проблема зумовила вибір напряму дослідження, а також формулювання мети статті та завдання щодо її досягнення.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених до визначення змісту категорії «ринку праці».

Виклад основних результатів. Історичний розвиток ринку праці – це складний та суперечливий процес, який містить низку закономірних елементів, пов'язаних між собою. Тому, на нашу думку, першочерговим етапом дослідження стану ринку праці та визначення механізмів його підтримки є розгляд категорійно-понятійного апарату, що склався у науковій думці. Такий апарат включає розгляд дефініцій: «ринку праці», «робоча сила», «регіональний ринок праці», «роботодавець», «робітник», «попит та пропозиція на робочу силу» тощо.

Розуміння цих дефініцій має юридичні, економічні, психологічні та соціальні включення, що у певний історичний час домінували в економічній системі, а отже, визначають суть та зміст поданих категорій. У підсумку таке визначення надасть нам змогу сформулювати: теоретико-методологічні уявлення особливостей розвитку вітчизняних ринків праці; надати змістовну специфіку та закономірність їх функціонування; визначити напрями підтримки ефективності розвитку тощо.

Історичні факти свідчать про те, що ринки праці почали виникати ще в далекому минулому, за розпаду первіснообщинних відносин та натурального господарства, бо вже у XVIII ст. до н. е. існували відносини, в яких використовувався робітник по найму. Онтологічний пошук цього поняття вказує на те, що в давні часи праця була пов'язана з обмеженим використанням рабства, котре носило патріархальний зміст. Проте з активним розвитком товарного виробництва в архаїчний період почало формуватися рабство класичного типу. Воно позначалося у залученні до праці рабів-іноземців як дешевої сили. У цілому ринок рабів був початковою історичною формою, що сприяла створенню ринку праці.

Перші фундаментальні розробки стосовно ринку праці були проведені шотландським економістом А. Смітом (1723–1790). Представник класичної школи економічної теорії у праці «Дослідження про природу та причини багатства народів» (1776) дослідив рівновагу попиту та пропозиції на ринку [1]. Ринок та вільну конкуренцію

вчений розглядав як головні регулятори економіки, а рівновагу попиту та пропозиції на ринку праці, на думку науковця, визначає повна зайнятість населення. Вчений був прибічником мінімального впливу держави на економіку. Вагомий внесок у науку він зробив завдяки створенню трудової теорії вартості, поставивши працю на вершину своїх припущень. Справедливим є ототожнення А. Сміта рівня заробітної плати з умовами праці, престижем професії та кваліфікацією.

Ми можемо не погодитися з деякими припущеннями вченого, зокрема щодо того, що вартість загального продукту дорівнюється сумі доходів (тотожність вартості річного продукту та знову створеною за рік вартістю), оскільки при цьому постійний капітал не враховується. Дискусійним є твердження дослідника стосовно того, що ощадливість примножує багатство. Цілком очевидним є запитання про роль інвестицій, що можуть примножувати багатство, у тому числі й інвестицій у людський капітал, які є необхідними для висококваліфікованого працівника. Доречно навести думку нобелівського лауреату Д. Хекмана, який довів, що інвестувати в людину необхідно з дитинства, оскільки таке раннє інвестування дасть змогу отримати високу віддачу у майбутньому [2].

Протирічними є твердження класиків стосовно того, що повна зайнятість є нормою для ринкової економіки, а держава не повинна втручатися в економічні процеси. Більш детально сутність цих протиріч ми розглянемо у подальшому.

Частково наслідували погляди класиків на ринок праці та зайнятість представники неокласичної теорії А. Маршалл, А. Пігу, А. Лаффер,

Ф. Еджуорт тощо. Вони вважали, що держава не повинна протидіяти безробіттю, а стихійна ринкова економіка здатна самостійно забезпечити повну зайнятість. На відміну від класиків представники неокласичної школи вважали, що добровільне безробіття необхідне для економіки, оскільки воно забезпечує кругообіг незайнятого працездатного населення [3, с. 128].

Значний внесок у теорію ринку праці та зайнятості зробили представники теорії корисності, які лише частково наслідували теорію класиків. Зокрема, Ж.Б. Сей (1767–1832) у працях «Трактат політичної економіки» (1803) та «Курс політичної економіки» (1829–1830) проаналізував три фактори виробництва: працю, капітал та землю, та відповідно доходи, заробітну плату, капітал та ренту. Вченим висунуто думку, що обмін продукції на продукцію є підґрунтям рівноваги між купівлею та продажем, що у подальшому отримало назву закону ринку [4, с. 157]. Підтримуючи міркування класиків, Ж.Б. Сей уважав, що в економіці завдяки ринковому регулюванню неможливі надлишки (виробництва, безробіття, робочої сили тощо), а вимушене безробіття неприпустиме.

Якщо трансформувати думки Ж.Б. Сея стосовно сьогодення, то можна зауважити, що працю, капітал та землю, що визначають вартість товару, можна ототожнити із сучасним власником-підприємцем, який володіє всіма трьома ресурсами, які за вдалої комбінації та продажу продукції дають кінцевий прибуток.

Не можна під час дослідження теорії ринку праці не пригадати наукові гіпотези К. Маркса (1818–1883), який у праці «Капітал» провів змістовне дослідження терміну «ринку робочої сили», під якою розумів здатність людей до праці. Згідно з теорією К. Маркса, праця створює всі матеріальні блага, при цьому капітал (вартість засобів виробництва) пасивно переноситься на вартість товару. Теорія К. Маркса базувалася на сприйнятті виробництва через відтворення та на теорії трудової вартості [5].

У подальшому погляди вчених на ринок праці почали докорінно змінюватись. На початку ХХ ст. через Велику депресію західні країни зазнали потужної кризи, що викликало велике безробіття серед населення. Це поставило під сумнів погляди зазначених вище вчених стосовно того, що ринкова економіка здатна самостійно стабілізувати ситуацію на ринку праці. Як приклад, Дж. Кейнс на противагу класичній та неокласичній теорій уважав недосконалою здатність саморегулювання ринку праці, тому був прибічником активного впливу держави на економіку з метою досягнення повної зайнятості [6, с. 87]. Дж. Стілгер, Р. Гроно, С. Ліппман зауважували, що безробіття не є свідченням бездіяльності трудових ресурсів, а навпаки, безробітній зайнятий пошуком корисної інформації, яка у подальшому буде інвестуватися в людський капітал [7–9].

У подальшому представники неоконсервативної школи відмовилися від ідеї досягнення повної зайнятості, а монетаристи М. Фрідмен, Ф. Хайек,

Е. Фелпс започаткували поняття «природна норма безробіття», яка визнається нині сучасними вченими, у тому числі й вітчизняними [10–12].

Отже, генеза категорії «ринку праці» з урахуванням бачень представників економічних шкіл дає змогу зробити висновок, що це динамічна категорія, яка змінювалася в процесі еволюції соціально-економічних відносин, що відбувалися в державі. Також в економічній літературі існують близькі за визначенням поняття «ринку праці», «ринку робочої сили», «ринку зайнятості», «ринку трудових ресурсів» тощо.

Представники економічних шкіл активно досліджували проблематику ринку праці в економіці країн, проте, зважаючи на мінливість соціально-економічних та політичних процесів, цілком логічним є те, що жоден представник розглянутих економічних шкіл не зміг довести цілковиту правильність своїх припущень, тому зрозумілим є об'єднання у подальших наукових дослідженнях асиметричних концепцій різноманітних шкіл.

Справедливим, на нашу думку, є поєднання концепції стовно ефективного державного управління та ринкового саморегулювання прибічниками концепції неокласичного синтезу Х. Лампером, П. Самуельсоном та В. Поллом [13; 14]. Контрактна система зайнятості М. Бейлі та Гордана і концепція «людського капіталу» А. Оукена та О. Уільямсона поєднали неокласичні та кейнсіанські погляди на функціонування ринку праці, довівши необхідність існування довготривалих взаємовідносин між роботодавцем та робітником [15, с. 2].

Суспільно-політичний лад у 90-х роках ХХ ст. докорінно змінив погляди науковців до категорії «ринку праці». Вчені почали змістовно досліджувати теоретико-методологічні умови та практичні аспекти функціонування ринку праці та регулювання зайнятості за умов сьогодення. Проте сучасне бачення категорії «ринку праці», як і в минулому, значною мірою відображує дискусійність та різноманітність підходів до його визначення. Серед вітчизняних та закордонних науковців відсутнє єдине бачення стосовно визначення категорії ринку праці, завдяки якому можна проводити подальший аналіз даної проблематики.

Стаття 1 Закону України «Про зайнятість населення» дає таке визначення ринку праці: «...ринку праці – система правових, соціально-трудова, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців – у найманні працівників відповідно до законодавства...» [16].

Проте не всі вітчизняні та закордонні вчені у своєму науковому арсеналі використовують законодавчо закріплене поняття «ринку праці». Узагальнюючи погляди сучасних учених, можна виділити такі напрями визначення ринку праці, як: система обміну; суспільні відносини; сукупність взаємопов'язаних підсистем; система економічних механізмів; інститутів, норм тощо.

Змістовне поняття категорії ринку праці наводить В.П. Петюх. На думку вченого, визначаючи поняття «ринку праці», потрібно виходити з вимог комплексного та системного підходів. Комплексний підхід до визначення цього поняття полягає в урахуванні організаційно-економічних, соціально-психологічних, правових, технічних, педагогічних та інших аспектів у їхній сукупності та взаємозв'язку за домінуючої ролі соціально-економічних аспектів. Системний підхід дає змогу враховувати взаємозв'язки між окремими аспектами, механізмами ринку праці та їхніми елементами і полягає в розробці кінцевих цілей, визначення шляхів їх досягнення [17, с. 28].

Цікавою є думка В.А. Каменецького і В.П. Патрикеєва, які, ймовірно, повертаючись до історичного розгляду ринку праці у своєму первісному виді, коли

існував ринок рабів, вважають, що категорія «ринок праці» в сучасних умовах використовуватися взагалі не може, а є пережитком минулого. Зокрема, вчені стверджують, що ринок праці не може просто бути, тому що з ліквідацією права рабовласництва зникає і право розглядати саму людину як властивість «товару» [18, с. 20].

Проте вважаємо, що такий підхід унеможливує розгляд сучасних тенденцій та нівелює перспективність прогнозування і планування всіх складників, пов'язаних із забезпеченням процесу дослідження такого компоненту, як праця та, відповідно, ринок праці.

Інші вчені (А.І. Рофе, Г. Збишко, В.В. Іщин, Є.Г. Жуліна, Н.А. Іванова, Г. Т. Завіновська, В.С. Васильченко, А.В. Топілін) розуміють ринок праці як систему суспільних відносин із питань купівлі-продажу робочої сили, що відповідають інтересам роботодавців та найманої сили. У ринковій економіці така система відносин базується на вільних купівлі-продажу робочої сили за різноманітних рівнів господарювання. Ми вважаємо такий підхід до визначення ринку праці неповним, оскільки таке визначення обмежує ринок праці лише обміном, а особисті вимоги та потреби робітників стають другорядними. Ринок праці, крім того, сприяє відтворенню робочої сили в ринковій економіці [3; 19–22].

Г.І. Купалова, О.Р. Мельничук, В.Я. Бобров та низка інших учених розглядають ринок праці як тотожний терміну «робоча сила». Проте, на наше переконання, ці поняття не можна ототожнювати, оскільки робоча сила полягає у здібності людини до будь-якої праці (сукупність фізичних та розумових здібностей), а праця – це цілеспрямована осмислена людська діяльність на створення матеріальних та духовних благ. Проте, отримуючи робочу силу на ринку праці, працівник авансом пропонує роботодавцю свої фізичні та розумові здібності, за які в подальшому отримує заробітну плату [23–25].

Аналізуючи специфічні передумови функціонування взагалі всієї системи відтворення робочої сили, вчені поруч із поняттям «ринок праці» виділяють поняття «ринок трудових ресурсів». Сутність цього поняття зводиться до стадій формування, використання та оновлення трудових ресурсів. Як справедливо зазначає В.П. Петюх, поняття «ринок праці» та «ринок робочої сили» відрізняються одне від одного, оскільки робоча сила являє собою потенційну здатність до праці, а праця – функціонуючу здатність. Відповідно до цієї думки, поняття «ринок робочої сили» дещо ширше, тому що воно охоплює відносини не тільки щодо зайнятих, а й щодо незайнятих членів суспільства, які активно шукають роботу, тобто охоплює зайнятих і безробітних. Поняття «ринок трудових ресурсів» уявляється ще більш широким, тому що характеризує трудові ресурси суспільства [17, с. 107]. Отже, згідно з цією думкою, ринок робочої сили розширює горизонти соціально-трудова відносин до

масштабів економічно активного населення й у вузькому розумінні поняття «ринок робочої сили» можна використовувати для характеристики відносин стосовно безробітних.

Із позицій діалектичного методу під ринком праці розуміється засіб відтворення трудового потенціалу, форма функціонування особистого фактора виробництва і, відповідно, форма розвитку людського капіталу. Даний підхід відповідає поглядам К. Маркса про взаємозв'язок між виробничими відносинами та рівнем розвитку продуктивних сил суспільства, базується на приматі виробництва в процесі відтворення і на теорії трудової вартості [5]. Функціональний підхід, який характерний для західної економічної теорії, під час аналізу сутності ринку праці виходить із функціонально-економічних взаємозв'язків і «технології» руху робочої сили в умовах ринку. За такого підходу ринок праці розглядається як засіб відтворення трудового потенціалу, як форма функціонування особистого фактора виробництва і як форма розвитку людського капіталу. В.М. Петюх зазначив, що органічно доповнюючи один одного, обидва підходи дають змогу різнобічно аналізувати сутність ринку праці як економічну форму функціонування робочої сили в ринковій економіці. Соціально-економічні дослідження, з одного боку, допомагають глибше зрозуміти функціональну залежність між економічними явищами і процесами, вивчити і пізнати глибинні економічні інтереси, потреби і відносини [17, с. 158]. Функціональний аналіз, з іншого боку, доповнює отриману інформацію знаннями конкретних механізмів на ринку праці, дає кількісну оцінку ситуації, що є основою для проведення економічної політики.

Окрім визначення ринку праці дає Міжнародна організація ринку праці (далі – МОТ). Відповідно методології МОТ, ринок праці – це сфера, де підприємці та працівники спільно проводять переговори, колективні та трудові, стосовно заробітної плати та умов праці. Зауважимо, що під цим визначенням розуміється інституціональний характер ринку праці, що зорієнтований на трудові відносини та механізми встановлення вартості праці [26].

Розглядаючи підходи до визначення ринку праці, зазначимо, що не існує правильного або неправильного трактування ринку праці. Такі визначення слід розглядати залежно від контексту, країни походження вченого, завдань або рекомендацій, які наводив автор. На нашу думку, ринок праці представляє собою багатоаспектне явище, яке характеризується ієрархічною відкритою системою, в якій відбуваються соціально-економічні, психологічні, правові та інші відносини між працівником, роботодавцем та посередником, із метою взаємовигідного використання праці та з урахуванням кон'юнктурних змін, національних традицій, ментальності.

Висновки. Таким чином, аналіз вітчизняних та закордонних досліджень стосовно категорії

«ринок праці» вказує на складність та динамічність підходів до її визначення, а також на відсутність єдиного підходу до визначення змісту даного поняття. Причиною тому є те, що ринок праці представляє собою систему з найбільш високим рівнем складності, адже, з одного боку, він знаходиться в процесі постійної еволюції, а з іншого – є похідним великої кількості процесів,

які відображають соціальні та культурні особливості як різних регіонів однієї країни, так і різних країн. У зв'язку із цим не існує правильного або неправильного трактування категорії «ринок праці», а кожне визначення необхідно розглядати та давати йому оцінку залежно від контексту, країни походження вченого та історичного проміжку, в який було надано визначення.

Список літератури:

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народа / А. Смит ; пер. с англ. – СПб., 1802. – 369 с.
2. Heckman James J. Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children / Science. – Vol. 312. – № 5782, 30 June 2006. – P. 1900–1902.
3. Завіновська Г.Т. Економіка праці : [навч. посіб.] / Г.Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2003. – 300 с.
4. Задоя А.А. Основы экономики : [учебн. пособ.] / А.А. Задоя, Ю.С. Петруня. – К. : Вища школа ; Знання, 1998. – 478 с.
5. Маркс К. Капитал / К. Маркс, Ф. Энгельс – М., 1960. – Т. 23. – 907 с.
6. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости процента и денег / Дж.М. Кейнс. – М., 1978. – 306 с.
7. Friedman M. George Joseph Stigler (January 17, 1911 — December 1, 1991) / M. Friedman // Biographical Memoirs. The National Academic Press. – Washington D.C., 1999 – 658 p.
8. Гроно Р. Стратегические ожидания безработных / Р. Гроно // Нью-Йорк : Политический журнал. – 1989. – № 2. – С. 228–251.
9. Lippman W. Public Opinion / W. Lippman. – N.Y., 1922. – 250 p.
10. Friedmen M. Money and Economic Development. / M. Friedman. – N.Y., 1973. – P. 3–4.
11. Hayek F. A. The Use of Knowledge in Society / F. A. Hayek // American Economic Review, XXXV. – № 4, September, 1945. – P. 519–530.
12. Блауг М. Фелпс Эдмунд С. / М. Блауг // 100 великих экономистов после Кейнса. – СПб. : Экономикс, 2009. – 384 с.
13. Ламперт Х. Социальная рыночная экономика. Германский путь / Х. Ламперт. – М. : Дело, 1993. – 224 с.
14. Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон. – М. : Алгон, 1994. – 740 с.
15. Горина О.Е. Исследование рынка труда: междисциплинарный поход / О.Е. Горина // Современная экономика: проблемы, тенденции, перспективы. – 2011. – № 5. – С. 2–10.
16. Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. № 5067–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
17. Петюх В.М. Ринок праці : [навч. посіб.] / В.М. Петюх. – К. : КНЕУ, 1999. – 288 с.
18. Каменецкий В.А., Патрикеев В.П. Труд / В.А. Каменецкий, В.П. Патрикеев. – М., 2004. – 590 с.
19. Рынок труда, занятость населения, экономика ресурсов для труда / А.И. Рофе, Б.Г. Збышко, В.В. Ишин ; под ред. проф. А.И. Рофе. – М. : МИК, 1997. – 160 с.
20. Жулина С.Г., Иванова Н.А. Экономика і соціологія праці / С.Г. Жулина, Н.А. Иванова. – К. : Іспит, 2009. – 48 с.
21. Васильченко В.С. Ринок праці: теоретичні основи і державна практика / В.С. Васильченко, П.М. Василенко. – К., 2000. – 317 с.
22. Топилин А.В. Рынок труда России и стран СНГ: реалии и перспективы развития / А.В. Топилин. – М. : Экономика, 2004. – 321 с.
23. Купалова Г.І. Соціально-економічна сутність форми та функції ринку робочої сили / Г.І. Купалова // Зайнятість та ринок праці. – 1997. – Вип. 2. – С. 12–19.
24. Мельничук О.П. Ринок праці як індикатор вимог до трудового потенціалу / О.П. Мельничук // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2013. – № 1. – С. 150.
25. Бобров В.Я. Основы рыночной экономики і підприємництва : [підручник] / В.Я. Бобров. – К. : Вища школа, 2003. – 719 с.
26. Офіційний сайт Міжнародної організації труда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ilo.org/moscow/lang--ru/index.htm>.